

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Директор Державної установи
«Інститут всесвітньої історії
НАН України»
член-кореспондент НАН України,
доктор історичних наук, професор**

А.І. Кудряченко

«30» грудня 2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ
ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ**

для здобувачів наукового ступеня доктор філософії

спеціальність

032 Історія та археологія

**Ухвалено Вченою радою
ДУ «Інститут всесвітньої історії
НАН України»**

(протокол № 8 від 03.12.2020 р.)

Київ – 2021

I. ОСВІТНЯ СКЛАДОВА

Тематичний план

	Назва теми	лекц	семін	самоств	всього
1.	Поняття методології історії та методи історичного дослідження	4	4	10	18
2.	Формування історичного мислення в Україні та його вплив на історичне пізнання	2	2	4	8
3.	Формування теоретичних та методологічних підходів до історії	4	4	8	16
4.	Теорія історичного пізнання баденської школи неокантіанства	2	2	4	8
5.	Теорія формальної історії Макса Вебера	2	2	4	8
6.	Соціальна історична наука і культурна історія ХХ століття	2	2	4	8
7.	Соціально-орієнтована історіографія США та “критична соціальна історія” в Німеччині	2	2	4	8
8.	Цивілізаційні підходи до вивчення історичного процесу	2	2	4	8
9.	Постмодернізм і сучасні напрями історичної науки	2	2	4	8
	Разом	22	22	46	90

**Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач
та програмні результати навчання**

Загальні	Здатність породжувати нові ідеї. Оволодіння дослідницькими навичками та вміннями. Здатність працювати самостійно. Вміння використовувати отримані навички для системного наукового пошуку та подальшої їх трансляції.	Методологія сучасної української та світової історичної науки ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»
Фахові	Засвоєння основ базових знань з професії. Спроможність до синтезу та дедуктивного розв'язання теоретичних проблем, що виникають в процесі наукової діяльності. Здатність до вибору певного виду історичної інформації.	
Професійно-комунікативні	Здатність спілкуватися з експертами з інших галузей. Навички роботи у науковому колективі.	

Анотація змісту нормативних та дисциплін вільного вибору

ППН2 Методологія сучасної української та світової історичної науки

Мета навчальної дисципліни – підготувати фахівців до розуміння практичних проблем історичного пізнання, формування системного і цілісного уявлення про основні проблеми методології сучасної української та світової історичної науки, специфіку їх постановки і розв'язання в історичних дослідженнях методологічними новаціями сучасної української та світової історичної науки.

Завдання: надання аспірантам системи знань щодо ключових напрямів методологічних пошуків, які розгортаються навколо історії, проаналізувати світові течії та методологічні підходи в сучасній історіографії та іноземних виданнях, ввести до надбань аспірантів широкий спектр термінів, що стосуються рефлексії, осмислення роботи історика, у тому числі з суміжних сфер інтелектуальної діяльності – філософії, соціології, лінгвістики, психології, логіки, адаптувати мислення аспірантів до рівня сучасної літератури, навчити обговорювати свої дії як істориків-науковців мовою високого теоретичного узагальнення, привчити вести діалог з представниками різних сучасних шкіл і напрямів.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- визначення понять методології, наукового методу, об'єкту і предмету історичного пізнання;
- методологічні підходи та сучасні світові течії;
- основну літературу з методології сучасної історичної науки та світової історичної науки;
- методологічне наповнення основних історіографічних напрямів: позитивізму, структуралізму, постмодернізму;
- провідних українських, діаспорних та іноземних науковців-істориків.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- здійснювати інтерпретацію методологічних засад того чи іншого історичного твору;
- формулювати об'єкт, предмет, актуальність, мету та завдання власного дослідження;
- застосовувати науковий досвід вітчизняної та світової історичної науки при здійсненні власних наукових досліджень;
- втілювати на українському ґрунті сучасні світові методологічні підходи та напрямки;
- використовувати отриманні знання на практиці;
- аналізувати з позицій сучасних методологій історичний процес минулого і сучасності.

Зміст дисципліни за темами:

Тема 1. Поняття методології історії та методи історичного дослідження.

Місце і роль методології історії в системі історичних дисциплін. Взаємозв'язок методології історії з історіографією, джерелознавство, загальною історією, філософією. Методологія історії: термінологічне значення, обсяг поняття. Предмет, структура і функції методології історії. Формування методології історії в самостійну наукову дисципліну. Дискусійні проблеми методології історії на сучасному етапі розвитку історичної науки. Предмет і функції методології історії. Структура предмету методології історії. Короткий нарис розвитку методології історії в минулій і сучасній літературі.

Загальнометодологічні принципи використання методів в історичному дослідженні - залежність від предмету дослідження, теоретичних концепцій (Об'єкт-теорія) і застосування багаторівневої методики. Загальнологічні методи і прийоми дослідження (аналіз, синтез, узагальнення, системний підхід, тощо). Міждисциплінарні методи (статистичний, кліометричний, психологічний). Спеціальні методи. Методи критики джерел (внутрішня і зовнішня). Ідіографічний (описовий) метод. Історико-порівняльний метод (порівняння за аналогією, порівняння за контрастом, генералізація). Історія

трансферу і “пересікаюча” історія. Біографічний метод. Синхронний і діахронний методи. Методи “усної історії”. Метод просопографії. Метод раціональної реконструкції тексту. Метод історико-культурної атрибуції.

Тема 2. Формування історичного мислення в Україні та його вплив на історичне пізнання.

Процес формування історичного мислення в Україні розглядається від другої половини XIX ст. Праці українських істориків: М. Костомарова, М. Маркевича, М. Драгоманова, М. Грушевського.

Поняття історичний процес і процес історичного пізнання на основі розуміння історичної альтернативи та з позицій історизму.

Напрями розвитку історичного пізнання XIX – XXI ст. Позитивізм і неопозитивізм, неокантіанство, теорії конвергенції і постіндустріального суспільства.

Тема 3. Формування теоретичних та методологічних підходів до історії

Підходи до розвитку історичного пізнання та історичної науки в цілому, а також використання методів соціології, соціальної педагогіки і психології.

Історичні течії та наукові школи кінця XIX ст. Характеристика наукових шкіл В. Ключевського, М. Соловйова, В. Антоновича, та ін., які існували в часи Російської та Австро-Угорської імперій.

Вибір дослідницької проблеми. Основні принципи евристики. Постановка дослідницьких гіпотез. Історіографічне опрацювання проблеми. Напрями пошуку джерел. Типи джерел і основні правила їх використання. Архівні фонди і правила їх використання. Виявлення фактичного змісту історичних подій і побудова темпорального каузального ряду. Факт як елемент каузального ряду і факт як засіб пізнання. Реконструкція подій минулого. Види історичного викладу і правила оформлення. Публікація результатів наукового пошуку. Поняття “наукової культури”. Наукова дискусія. Засоби наукової комунікації (фахова періодика, конгреси, конференції, круглі столи, семінари тощо). Організація і проведення. Наукові фонди. Можливості фінансування наукових досліджень. Етика вченого.

Тема 4. Теорія історичного пізнання баденської школи неокантіанства.

Гносеологічні проблеми історії баденської школи неокантіанства (В. Віндельбанд і Г. Ріккерт). Поняття номотетичних та ідіографічних наук. Теорія цінностей. Індивідуалізація як основний принцип пізнання історії. Утворення історичних понять. Російська філософія історії. Ідея російського месіанства. “Російський соціалізм”. Філософія історії російського лібералізму. Теорія культурно-історичних типів. Соціологічний напрям в російській філософії історії. Релігійна філософія історії.

Тема 5. Теорія формальної історії Макса Вебера.

Криза класичного Історизму. Міжнародна методологічна дискусія. В. Дільтей і формування нової можливості “об’єктивного” пізнання історії. Теорія “раціональності” М. Вебера. “Ціннісна інтепретація” і “фактологічне пізнання”. “Історичний факт” в контексті теорії “адекватного причинного зв’язку”. Поняття “ідеального типу”. Логіка історичного пізнання Б. Кістяківського. Утвердження принципів теоретичного і методологічного плюралізму.

Тема 6. Соціальна історична наука і культурна історія ХХ століття.

Зародження міжгалузевої аналітичної соціальної історичної науки. Французька школа “Аналів”. М. Блок, Ф. Бродель, Л. Февр, Ж. Ле Гофф). Поняття історичної структури і людини як соціального організму. Міждисциплінарний підхід з використанням методів і досягнень суміжних наукових дисциплін — антропології, соціології, психології, демографії, географії, біології, лінгвістики, історії мистецтва і літератури. “Тотальна історія”. “Історична довгочасність”. Дослідницькі комплекси — “час”, “простір”, “шлюб”, “сім’я”, “дитинство”, “сексуальність”, “народна культура” тощо.

Тема 7. Соціально-орієнтована історіографія США та “критична соціальна історія” в Німеччині.

“Прогресивні історики” (Ф. Тернер, Дж. Робінсон). Соціальний оптимізм і віра в процес модернізації. Квантифікація. Розвиток історичної демографії й соціально-економічної історії. Культурна історія. Перенесення центру інтересу від структур і процесів на культуру, образи життя, внутрішні досвіди конкретних людей.

Ф. Фішер, Х-У. Велер, Ю. Кока. Спадщина М. Вебера й О. Хінтце та німецька соціальна історія. Дослідження проблем індустріальних суспільств. Людина в соціальній структурі суспільства. Взаємозв’язок “цінностей” і внутрішнього досвіду. Порівняльно-історичні методи (Т. Шідер, Ю. Кока).

Тема 8. Цивілізаційні підходи до вивчення історичного процесу.

Теорія історичних циклів О. Шпенглера і А. Тойнбі. Наголошується на основних критеріях дослідження цивілізацій і, зокрема, на достатності або самодостатності полів історичних досліджень. Онтологічні та гносеологічні проблеми історії. Проблема “історичного мислення” у філософії історії Р. Колінгвуда, розглядається методика і методологія вченого на основі його концепції розуміння історичного процесу та історичного пізнання.

Концепція єдності світового історичного процесу К. Ясперса. Проблема смислу в історії (К. Левіт, М. Мюллер, Ф. Фукуяма, Р. Козеллек). Аналітична науково-теоретична модель раціонального пояснення історичних подій (“охоплюючий закон” К. Гемпеля, “раціональне пояснення” У. Дрея). Герменевтика як засіб розуміння історії у концепції Г.Х. Гадамера. Події і

структури. Модальності часу. Прискорення і уповільнення в історії. Простір і історія. Поняття “дисциплінарної матриці” Й. Рюзена.

Тема 9. Постмодернізм і сучасні напрями історичної науки.

Історична наука постмодернізму. Л. Стоун і “відродження історичного нарративу”. “Метаісторія” Х. Уайта. Історична Антропологія і Етнологія. “Щільний опис” К. Геертца. “Лінгвістичний поворот” і історична наука. Ю. Лотман. Деконструктивізм. Я. Дерріда. “Археологія знання” М. Фуко. “Нова історія жінок і гендерна історія”. “Історія повсякденностей”, “Мікроісторія”, “Нова Культурна і Інтелектуальна історія”, “Oral History” (К. Гінзбург, К. Поні, Ф. Бродель, П. Бурке, Н.З. Девіс, Х. Медік, Л. Нітхаммер та ін.). Історія сучасності. Історія імперій. Історія культур пам’яті. Історія понять.

Характеристика джерел і літератури з методології української та світової історичної науки. Сучасна наукова вітчизняна та зарубіжна історіографія.

Список літератури:

1. Зашкільняк Л. О. Методологія історії / Л. О. Зашкільняк. – Л. : Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1999. – 228 с.
2. Бойченко І.В. Методологія історії / І. Бойченко // Історична наука: термінологічний і понятійний довідник. [ред. кол. : В.М. Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слюсаренко, І.В. Бойченко, С.Ф. Пивовар, А.О. Ручка, Т.І. Ящук]. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 243-244.
3. Кондратюк К. К., Сухий О. М. Сучасна національна історіографія новітньої історії України (1914–2009 рр.) / Кондратюк К., Сухий О.: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 262 с.
4. Потульницький В. А. Українська та світова історична наука: рефлексії на межі століть // Укр. іст. журн. – 2000. – № 1. – С. 3.
5. Історіографічний словник: Навчальний посібник / За ред. С. І. Посохова. – Х. : Східно-регіон. центр гуман.- освіт. ініціатив, 2004. – 340 с.
6. Словник історичних термінів і понять / Упоряд. А. О. Данильєв, Л. І. Калініна, В. К. Терещенко. – Луганськ : Янтар, 2000. – 112 с.
7. Потемкина М.Н. Теория и методология истории: Учебное пособие / М.Н.Потемкина. – 2-е изд. – М.: РИОР, ИНФРА-М, 2015. -198с. *(у бібліотечному фонді Інституту)*
8. Фриман Э. Методы изучения истории / Эдуард Фриман. – пер.с англ. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2015. – 200 с. *(у бібліотечному фонді Інституту)*
9. Таран Л. В. Проблеми епістемології історії: від позитивізму до постмодернізму (на прикладі французької, російської, української історіографії) // Укр. іст. журн. – 2007. – № 2. – С. 185–196.
10. Словарь основных исторических понятий: Избранные статьи в 2-х томах. / Германский исторический ин-т; пер. с нем. – М.: Новое литературное

обозрение, 2014. – Т.1.-2014.-736 с. Т.2.-2014. – 756 с. *(у бібліотечному фонді Інституту)*

11. Количественные методы в исторических исследованиях. / Под ред. Н.Б.Селунской. - 4-е изд.– М.:Инфра-М, 2014. – 255 с. *(у бібліотечному фонді Інституту)*

12. Сучасна українська історіографія : проблеми методології та термінології : матеріали Всеукр. наук.-методол. семінару (Київ, 17 черв. 2004 р.). – К. : [б. в.], 2005. – 108 с.

13. Теория и методология исторической науки: Терминологический словарь / Под. ред. А.О. Чубарьяна. М.: Аквилон, 2014. – 575 с. *(у бібліотечному фонді Інституту)*

14. Цветков И.А. Американские историки: Учебное пособие. СПб., 2008.

15. Корнеліссен Х. Національно-консервативна історіографія в Німеччині з 1870 року // Історія та історіографія в Європі. 2004. Вип.3.

16. Тойнбі А. Дослідження історії /А. Тойнбі. – К.:Основи,1995.– Т.1.- 614с.

17. Козеллек Р. Минуте майбутнє. Про семантику історичного часу / Пер. з нім. К.: Дух і літера, 2005.

18. Гуревич А.Я. Исторический синтез и школа «Анналов». М., 1993.

19. Склокін В.В. Міжнародна наукова конференція "Історія історіографії і методологія історії в Польщі та Україні: традиції і сучасність" // Український історичний журнал : науковий журнал / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, Ін-т політ. етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса. – Київ, 2013. – № 6 (513), листопад - грудень. – С. 223-224.

20. Потоульницький В. Українська та світова історична наука / В. Потоульницький // Український історичний журнал. – 2000. – № 1, 2, 3, 4.